

**ТВОРЧІСТЬ НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО І ТЕНДЕНЦІЇ
ПОЛЬСЬКОГО ПОЗИТИВІЗМУ**

У статті розкриваються особливості позитивістських тенденцій в українській та польській літературі, роль та місце польської інтелігенції в розвитку позитивізму у Польщі та західних регіонах України.

У кожному поділі на певні періоди історії розвитку літератури взагалі, і української зокрема, в окресленні їх типологічних характеристик чи акцентуванні на якомусь з них є певна умовність. У радянському літературознавстві саме друга половина XIX початку XX століть для вітчизняного письменства означена, як період критичного реалізму, що був покликаний обслуговувати заангажоване ідеологічно бачення розвитку тодішнього суспільства у русі так званого пролетарського визвольного руху в Росії. Саме тому донедавна підходи до цього складного періоду розвитку літературного процесу в Україні і все, що виходило за рамки критичного реалізму, зводилися загалом до замовчування чи протиставлення окремих літературних напрямків, творчих шкіл, літераторів, штучного їх виокремлення з огляду на вульгарно вживані принципи класовості, партійності, які базувалися на псевдонаукових стереотипах. Радянська офіційна наука фактично розгубила ті фундаментальні теоретичні набутки, які українське літературознавство мало у своєму арсеналі вже наприкінці XIX-го й розвинуло до 20-х років XX століття. У цій теоретико-методологічній сув'язі було узагальнено дослідження кількох поколінь істориків літератури – естетизм О.Огоновського, системно-типологічний метод І.Франка, позитивізм С.Єфремова та М.Грушевського аж до Є.Маланюка, погляди на літературу П.Куліша, І.Нечуя-Левицького, М.Драгоманова, Б.Грінченка, безкомпромісний естетизм М.Євшана та Д.Донцова, академізм М.Зерова тощо.

Перегляду вимагає також творчість Нечуя-Левицького під кутом зору вияву в ній позитивістських тенденцій і стосунку до подібних явищ польського позитивізму. На нашу думку, саме погляди на літературу, літературна спадщина Нечуя-Левицького є у вітчизняному письменстві одним з найяскравіших виявів позитивістських засад у вітчизняному літературному процесі другої половини XIX століття і які, зокрема, найближчі за технологією до польського літературного позитивізму. Відомо, що позитивізм як суспільне й літературне явище формувався в середині XIX століття у Західній Європі. У Польщі,

© Гончаренко Богдана, 2007

зокрема, ідейні засади позитивізму сформувала група ідеологів, публіцистів, письменників, яка прибрала назву позитивістів і під цим прапором працювала на зміни у суспільстві. Модерністи потім назвуть їх "мандрівними вчителями", які лише були учнями своїх західноєвропейських кумирів. Серед основних естетичних засад цієї нової течії варто виділити, насамперед, його антиромантичну основу і звернення до традицій просвітництва. Проте позитивізм середини XIX ст. був якісно відмінним від просвітництва попередньої доби з огляду на прогрес науки, суспільного розвитку і тих проблем, які перед ним стояли. Ідеї еволюціонізму, лібералізму, нові уявлення про індивідуалістичні і раціональні концепції людини, поява культу щоденної праці, дрібних починань, які вели до великих суспільних досягнень, як і зрештою поява нового героя - людини тихої щоденної праці задля великої мети – ось ті естетичні засади позитивістських теорій, які їх виразники несли у суспільство й через посередництво літератури. Ними творився ідеал людини, яка хотіла і вміла вчитися, відстоюються права жінки у суспільстві тощо.

У літературі цей період називається звичайно періодом реалізму або позитивізму, що був на той час головним літературним напрямом, який також мав свої особливості. Адже реалізм виступав у літературі і раніше і пізніше, а в радянському літературознавстві цей період окреслюється терміном "критичний реалізм".

Проте варто зауважити, що не дивлячись на очевидний вплив у формуванні засад позитивізму із західноєвропейського ґрунту, польська й українська літературна традиція мають свої особливості, пов'язані зі специфікою національного розвитку цих народів та їх культур. Власне на прикладі творчості І.Нечуя-Левицького, його естетичних засад ці тенденції увиразнюються особливо переконливо. Йдеться про ті засади, які сформульовані, насамперед такими авторитетами, як С.Євфремов, І.Франко, М.Драгоманов, Б.Грінченко, власне, самим І.Нечуєм-Левицьким, П.Кулішем та їх послідовниками.

Передусім можна прийняти за термінологічну основу означення періоду вітчизняного письменства, який був відомий під назвою "критичного реалізму", саме терміном "позитивізм". Якраз він якнайповніше відображає усі ознаки літературного процесу в Україні даного періоду і є необхідною умовою з огляду на загальноприйняту термінологію та типологію у світовому літературознавстві. Щодо визначення характеристик навколо даного періоду вітчизняної літератури, то нам видається більш переконливою позитивістська типологія С.Євфремова, який кінець XIX – початок XX століть в історії української літератури відносить до епохи "доби національного відродження". Засадничу ідею цього періоду він охарактеризував так:

"Визвольна не тільки щодо людини... Як нація підлегла українська нація в особах кращих і свідомих заступників своїх боляче повинна відчувати усі форми національного утиску і гостро на них реагувати... Новітні часи сформулювали докладніше і виразніше природу власне національних постулатів і кращий дали їм вираз у письменстві... І ця визвольно-національна ідея тягнеться... червоною ниткою через усю історію нашого письменства"[1: 20]. С.Єфремов розглядав історію вітчизняної літератури, "як визвольну у широкому розумінні руху, що всіма сторонами охоплює життя українського народу й показує йому раз у раз стежки кращої будущини"[1: 21-22]. І хоч можна дискутувати на предмет звуження поля досліджень літератури Єфремовим, що, до речі, робили і його сучасники, проте за образним визначенням М.Зерова[2: 206], все ж саме С.Єфремов дав канон українського письменства. До речі, цей "канон" нічого спільного не мав з вульгарним соціологізуванням, яким пішло радянське літературознавство. І якраз творчість І.Нечуя-Левицького, на нашу думку, є чи не найяскравішим явищем в українській літературі другої половини XIX століття, що найповніше відповідала заданості цього "канону" і значно розширила діапазон його охоплення. Зрештою, варто звернутися до висловлювань Нечуя-Левицького, який, зокрема, у статті "Світогляд українського народу" писав: "Наша українська література вийшла вже із сповитку, починає міцно ставати на ногах. Правдиво народна по своїй підставі, вона може йти тільки поруч з народнім життям і не повинна одрізнятися од народної думи, народного бажання, народного духа" [3: 73]. Повертаючись до позитивістської типології С.Єфремова, варто зауважити, що означений період літератури і відноситься до часу переходу вітчизняним письменством до зразків загальноєвропейського розвитку, освоєння ним нових літературних форм. Усі ці зразки українська література повинна була творити, хоч і природнім, але, так би мовити, прискореним шляхом, зусиллями представників вітчизняного письменства, такими як І.Нечуй-Левицький, П.Куліш, І.Франко, М.Старицький., Б.Грінченко, М.Драгоманов тощо, які в умовах, за визначенням Л.Костенко "заблокованості української культури", повинні були своєю творчістю виконувати як національно-визвольну функцію вітчизняної літератури, так і не занизити її інтелектуальної життєздатності у творенні художніх форм, стилів. Творча спадщина І.Нечуя-Левицького посідає важливе місце у вирішенні цих надзавдань вітчизняного письменства. Адже створені ним зразки художніх форм були тим фундаментальним набутком вітчизняної літератури, які не лише проклали умовний міст від епохи романтизму до епохи позитивізму-реалізму, але й стали засадничими для цієї епохи, окреслили основну специфіку української

літератури перехідного періоду, насамперед, наприкінці 60-х у 70-х рр. XIX століття. Ці особливості творчості І.Нечуя-Левицького стають виразнішими у порівнянні з набутками тодішньої польської літератури. зокрема польськими письменниками-позитивістами, його сучасниками – Болеславом Прусом, Елізою Ожешко, Генріком Сенкевичем, Марією Конопніцькою. Саме І.Нечуй-Левицький у вітчизняній літературі не лише заклав підвалини позитивізму, але став найяскравішим представником цієї естетичної течії в українській літературі другої половини XIX століття. "Без того етапу, який пройшла українська проза в особі І.Нечуя-Левицького, справедливо стверджує дослідниця його творчості Н.Кругікова важко уявити появу романів Панаса Мирного, Б.Грінченка, взагалі історію великих етнічних форм української прози" [4: 29-30].

Варто також зазначити, що рацію має польська дослідниця творчості Нечуя-Левицького Мирослава Кавецька, яка наголошує на тому, що "в своїх "інтелігентських" повістях Нечуй-Левицький виробив певну модель особистого погляду, який можна визначити як погляд українського позитивіста і за яким можна побачити прототипи поміж громадськими діячами і учасниками народницького руху"[5: 517]. Вона доречно зауважила, що прикладом тут можуть бути повісті й романи "Неоднаковими стежками", "Над Чорним морем", "Хмари", у яких письменник моделює певні особистості, які належать до покоління молодих людей, часто перебувають в опозиції до поглядів своїх батьків, а також своїх ровесників. Найчастіше його герої національно свідомі, відчувають свій зв'язок з народними традиціями і деколи походять з сімей, які байдужі до таких ідей. Керуються ці герої практицизмом і раціоналізмом, хоча вони є ідеалістами і незалежно від зовнішніх впливів намагаються залишитися вірними своїм ідеям. У згаданих творах, на думку Кавецької, на перший план виступає постать народника, людини, яка сповідує ідею служіння людству. Характерною рисою цих постатей є демократизм, який виявляється у спробах братання з народом. Радюк ("Хмари") демонстративно одягає український народний костюм, пробує виконувати селянську роботу. Одним з приятелів Улашевича ("Неоднаковими стежками") є селянин Никон тощо. Тип героя, створений Нечуєм-Левицьким, був позитивним, мав стати взірцем для наслідування.

Письменник уперше в українській прозі створює романи з життя національної інтелігенції, які стали збудниками широкої суспільної думки, предметом дискусій та критики, яка дорікала йому, що він відійшов від тем, властивих українській літературі. Адже, згадаймо, в статті "Завдання українофільства" М.Костомаров відверто накладав "табу" для літераторів у висвітленні теми інтелігенції, що Нечуй-

Левицький буде спростовувати впродовж усієї своєї творчості й відомою передусім статтею "Сьогочасне літературне прямування", що було предметом обговорення однієї з найактивніших літературних дискусій того часу. До речі, саме ці його, на думку радянського літературознавства, "тенденційні" статті, були використані офіціозом для підтвердження нібито домінуючого впливу на творчість Нечуя-Левицького російської соціально-психологічної прози, зокрема Тургенєва, Достоевського. Важко заперечити, що Нечуй-Левицький серед улюблених письменників називав Тургенєва, знав його роман "Батьки і діти", читав статті Писарева про оцінки тургенєвської "нової людини". Проте Нечуй-Левицький чітко і недвозначно спростував це твердження власною творчістю. Зокрема, у книжці "Українство на літературних позовах з Московщиною", яка стала відповіддю на появу рецензії відомого російського вченого О.Піпіна "Особая русская литература", письменник справедливо загострював увагу на особливостях і завданнях української літератури та власної творчості зокрема. "Нова людина" у Нечуя-Левицького Радюк – герой з українською ідеєю, а не взагалі абстрактно-революційний "человек", якими дозволено бути "тургенєвським" Базаровим, Інсаровим чи "чернишевським" Рахметовим. Він справедливо наголошує, що "в нас такий чоловік був би повинен відстоювати не тільки за поступові принципи, але й за соє національне животіння й національні, а не тільки соціальні права". Його герой, як справедливо наголошував І.Приходько [6: 57], є той, в "дії котрого закладено біль і проблеми зневаженої нації, чию культуру, мову брутально топтано й нищено, герой – свідомий українець".

Важко дошукатись аналогій героїв Нечуя-Левицького в російській літературі, що зрозуміло, не означає, що творчість згаданих російських письменників, як і його улюблених Байрона, Діккенса та інших не мала на нього опосередкованого впливу. Проте ідеологічні, ідейні засади в них принципово різняться. Щоправда, є також свої особливості й у порівнянні ідейно творчих засад Нечуя-Левицького з польськими позитивістами.

Основною проблемою в романі "Хмари" є виражена ідея пошуку виходів та розв'язання завдань національного відродження українського народу. Безперечно, подібні проблеми були і перед інтелектуальною елітою польського суспільства після поразки січневого повстання 1863 року. Відповіддю на неї у Польщі (підросійській і підавстрійській) стала так звана програма варшавської інтелігенції. Ця програма стала спробою аналізу стану польської суспільності та пошуку шляхів до розв'язання тих проблем, які перед нею постали. Була це і реакція на романтизм, який розвіяла поразка

польського повстання 1862-1863 років добре відчутна і в українському суспільстві. На той час метою позитивістів стає реформування всіх сфер суспільного життя, створення своєрідної системи застережень проти політики русифікації поляків царатом. Хоч не менш важливим є тенденції польського позитивізму у моделюванні національних орієнтирів в Австро-Угорщині, які дещо відмінні від тих, які ставилися у "підросійських" польських землях.

Зрозуміло, що ці проблеми стояли і перед українським суспільством, але дещо в іншому контексті, який пов'язаний з рівнем "дозрівання" української нації, що в силу історичних обставин мав значно нижчу свідомість, ніж у польської нації. У "Хмарах" та інших творах І.Нечуй-Левицький робить соціальний зріз тодішньої України, яка, окрім русифікації, потерпала і від рецидивів полонізації. Тобто перед українськими позитивістами стояли набагато складніші завдання, ніж перед польськими, адже їм ще треба було витворити національну еліту, здатну не тільки до ходіння в народ, як це робить Радюк, але й здатну повести на збройне повстання цей народ. Пізніше це надзавдання, зрештою, українська літературна політична еліта виконала у рекордно короткий історичний строк. Проте у другій половині XIX століття поява в українській літературі розчарованих героїв польських повстань 30-го, 60-го років, які часто з'являються у творах польських позитивістів, просто нереальна. Проте українська література мала "компенсувати" їх відсутність типажми стихійних бунтарів на кшталт Миколи Джері, яких також вперше на національну суспільну авансцену виводить проза Нечуя-Левицького.

Позитивісти, як і українські народники, не нехтуючи героїчним минулим, намагаються спростити актуальні проблеми своєї епохи, заглиблюючись в народну справу передусім у суспільному аспекті. Твереза оцінка дійсності швидше диктує їм реальність і потреби часу. Дійсно, Нечуй-Левицький, навіть у своїх відступах на теми історичної минувшини у "Хмарах" йде вже далі романтичної героїки історії свого народу. Коли Дашкевич "почав приступати до свого народу, до своєї національності ж надто оддалеки. Його філософська думка вилинула з Москви, потім полинула не просто на Україну, а обминула її, простуючи через Прагу, через Варшаву, потім через Белград, і потім тільки досягла до України... Навпісля він і сам незчужся, як поминув Україну, як Київ, Сегединці потонули в чорній тіні од тих широких крил, наче од чорної хмари"[7: 236].

Тобто драма цього героя письменником змодельована з цілого покоління української інтелігенції, яке почало формувати для себе ясні дороговкази у праці для рідного народу. Покоління Радюків вже відкинуло панславізм і москофільство. "Радюк скинув з себе той

космополітизм або великорущину, якою надаряє нашу молодіж великоруська гімназія. Європейські ідеї й наука показали йому новий світ, нове животіння"[8: 237].

Він витворює новий ідеал для власного народу, який не змогло створити покоління Дашкевича. "Обвіяний духом поезії, пісень, неба, тепла, квіток, він неначе бачив душею свою Україну, свою дорогу Україну майбутнього часу. Вона вся вставала перед ним, гарна, як рай, чудова, як дівчина першої пори своєї краси, вся засаджена садками, виноградом і лісами, вся облита річками й каналами, з багатими городами й селами. Україна вставала перед ним зі своїм гордим, поетичним і добрим народом, без усякого ярма на шиї, зі своєю мовою в літературі, зі своєю наукою й поезією"[8: 405].

Щодо "ярма на шиї", то Нечуй-Левицький на відміну від романтиків дає чіткі оцінки, насамперед, русифікаційній політиці царського уряду. Згадаймо, який зразок високого рівня національної свідомості висвітлено письменником на прикладі студента-серба, якого зачепила образа Дашкевича. Нечуй-Левицький моделює через свого героя оті практичні заходи й дії, до яких повинно вдатися покоління української інтелігенції, що уособлює образ Радюка. "Нам треба хоч потроху доганять Європу, – наголошує той, – щоб не опинитися далеко позаду, і піднімати розвиток сільських і міських мас. Підніметься наука в народі, то це само по собі вже потягне за собою й промислівство і ремесло... Нам треба, що стосується до культури краю, закласти в Києві недільні школи й вечірні читання для старшого й малого, щоб потроху сипати світло на темні маси"[8: 276]. Безперечно, подібні ідеї були актуальними і для польських позитивістів, досить згадати героя Вітольда Корчинського Елізи Ожешко, проте в дещо іншому контексті, адже на той час польська нація давно вже мала механізм власного самозахисту – структуроване суспільство з елітою, власною церквою, живими традиціями власної державності тощо, їх зусилля були направлені на створення більш прагматичних моделей для покоління поляків (і в Австрійській, і в Російській імперіях) другої половини XIX століття.

Нечуй-Левицький і польські позитивісти критично оцінюють стосунки між селом і панським двором. У багатьох їх творах поміщики представлені, як клас, що позбавлений глибокого патріотизму, суспільної відповідальності. Важко розраховувати на допомогу цієї верстви. Проте, як і Нечуй-Левицький, так і польські письменники пропонують для інтелігенції шлях братання з власним народом. Прикладом є Вітольд Корчинський ("Nad Niemnem"), який намагається бути для селян старшим братом та опікуном, прагне впровадити у їх побут техніку, досягнення науки.

"Годі вже панам сидіти, загорнувши руки! Треба й панам до роботи братися, розділити працю з простим народом, а вам треба пнуться до книжок, до науки", – говорить Павло Радюк [8: 270] до діда пасічника Ониська. Вітольд Корчинський конкретніший від нього у справах: він надає практичні поради селянам у тому, щоб стосунки між двором і селом можна поліпшити. Ідея співпраці, суспільного солідаризму сучасному, залишається актуальною для представників позитивістської течії обох літератур. Нечую-Левицькому не чужою була одна із домінуючих ідей польських позитивістів – ідеї жіночої емансипації. Ці ідеї досить чітко висловлює Радюк і зрештою прагне реалізувати, зокрема, в особистому житті, адже його дружина Галя Масюківна має ствердити ідеал нової української жінки.

У "Хмарах" та інших творах письменник не обходить увагою і проблему, пов'язану з негативним впливом міського середовища на особистість вихідців з села, що є актуальною і для польських позитивістів. Проте враховуючи історичні реалії й ця проблема у Нечуя-Левицького, українських позитивістів зокрема Б.Грінченка, Панаса Мирного висвітлюється у двох основних вимірах – вплив міста як соціально-суспільного чинника і як одного із "знарядь" русифікації українського народу.

Створений ним у "Хмарах" образ молодого селянина Терешка Бубки відкрив складну тенденцію у селянському середовищі, висвітлення якої продовжить ціле покоління українських літераторів, а найяскравіші їх типажі створять згодом Б.Грінченко (насамперед у повістях "Серед темної ночі", "Під тихими вербами") та Панас Мирний ("Повія", "Хіба ревуть воли, як ясла повні?"). Проте саме Нечую-Левицькому належить пріоритет у висвітленні цієї проблематики.

Окремої уваги заслуговують погляди Нечуя-Левицького на роль церкви в українському суспільстві. Звичайно, ця тема вимагає більш ґрунтовного й окремого дослідження, проте релігійно-позитивістське світобачення, що знайшло вираження у багатьох творах Нечуя-Левицького, аж ніяк не варто розглядати у руслі вульгарного атеїзму, який надало його творчості радянське літературознавство. До речі, його послідовна критика церковного мракобісся, забобонів, паразитичного побуту церковників аж ніяк не була критикою духовних засад релігії. Він окреслює проблему русифікаторського впливу православної церкви на український народ, проте аж ніяк "не замахається" на духовні устої православної церкви. Якщо розглядати її у руслі позитивістських ідей, то саме Нечуй-Левицький перший окреслив їх в українській літературі найбільш повно, а основне – доніс публічно. До речі, подібної проблеми з її українськими особливостями не існувало настільки глибоко у польських позитивістів. Дуже

показовою у цьому зв'язку є повість Нечуя-Левицького "Причеп" (1859), у якій він відтворює специфіку взаємин духовенства, заможного міщанства та польської шляхти на Україні. Тут на перший план виходять явища денационалізації і морального розкладу українських старосвітських родин (сільського священника Чекурнівського та міщанина Лемішки) під впливом польської шляхти (поміщик Харжський, шляхтянка Зося Пшемшинська). Цікавим є той факт, що у 1878 році у Познані твір було перекладено польською мовою і видано під назвою "Przybikda".

Зрозуміло, що І.Нечуй-Левицький враховував досвід російської і польської літератур, саме остання була йому більш зрозумілою, ближчою. Герої Ожешко, Пруса, Конопницької, Сенкевича також не могли "народитися" у всій повноті своїх устремлінь в українській дійсності, ставили дещо інші завдання перед собою, ніж герої Нечуя-Левицького. Так, їх єднає те, що вони не нехтують героїчним минулим своїх народів, проте, заглиблюючись у народну справу, вони по-різному бачать вирішення найактуальніших проблем своєї епохи. Павло Радюк ("Хмари") принципово відрізняється від Вітольда Корчинського ("Nad Niemnem") тим, що у нього на першому місці стоїть ідея національного відродження, тобто це, власне, герой з національною ідеєю. Одночасно він збірний образ з отих "шістдесятників" XIX століття, яких знав Нечуй-Левицький особисто. У листі до М.Грушевського від 22 лютого 1905 р. він писав: "...ще я був студентом в 1862 р., ці люди секретно звели дві українські школи в Києві і викладали науки по-українськи, й вони ж позаводили перші недільні школи і в Полтаві, і в Києві... Тип Радюка списаний мною з двох таких діячів".

Окремі теоретичні проблеми І.Нечуй-Левицький порушував у своїх літературно-критичних та критико-публіцистичних статтях. За висловом І. Франка, "праця наукового дослідження, аналізу, порівняння не була властивою йому працею"[9: 372] і він увійшов в українську літературу насамперед як прозаїк. Приводом для такої оцінки Франка була одна із програмних статей Левицького "Сьогочасне літературне прямування" (1878-1890), у якій письменник висловлював свої літературно – естетичні погляди і яка, власне, спричинила одну із перших публічних літературних дискусій на Україні. Він, зокрема, наголошував, що реалізм чи натуралізм вимагав від літератури правдивого відображення життя, проте й стверджував позитивістську ідею – "реальна література повинна бути дзеркалом, в якому висвітлювалося б правдиве життя, хоч і тонко подібне на мрію, як сонний відбиток". А в одному з листів Левицький більш виразно наголошував: "Тепер вік публіцистики, а не поезії"[10: 72].

У іншій своїй праці "Світогляд українського народу" він відстоював народницькі засади літератури, вимагав правдивого відтворення життя, а разом проповідував цілковиту довільність художника в процесі творчої праці. Власне, саме Нечуй-Левицький у своїх статтях і творах різко й принципово протиставляв українську і російську літератури й культури. Він першим з українських літераторів тієї пори обґрунтовував засади так званої теорії боротьби цих двох культур, орієнтації української літератури на європейські зразки. Згодом М.Зеров стверджував, що "хочемо ми чи не хочемо, а з часів Куліша і Драгоманова, Франка і Лесі Українки, Коцюбинського і Кобилянської... – європейські теми і форми приходять в нашу літературу, розташовуються в ній, і вся справа в тім, як ми цей процес об'європеювання, опанування культури проходитимемо: як учні, як несвідомі провінціали, що намічають і копіюють зовнішнє – чи як люди дозрілі і тямущі, що знають природу, дух і наслідки засвоєваних явищ і беруть їх з середини, в їх культурному естві"[11: 172]. Дослідники творчості Нечуя-Левицького слушно зауважували, що у своєму спротиві орієнтування української літератури на російські світоглядні і стилеві зразки І.Нечуй-Левицький, зокрема, у статті "Сьогочасне літературне прямування...", як і в праці "Українство на літературних позовах в Московщині", значною мірою був попередником Миколи Хвильового. В українській прозі першим такі зразки почав творити саме Нечуй-Левицький. Його боротьба з російським впливом на українську культуру, проти тотальної русифікації українства у всіх його проявах протягом усієї творчості носила, так би мовити, системний характер. Це не значить, що він взагалі заперечував роль російської культури, досить згадати його статтю "Школа повинна бути національною" (1911), де висловлюється думка про необхідність вивчення російської культури, яка може бути "матеріалом для ширшого й дальшого нашого розвитку й поступу". Проте його орієнтація на європейські цінності, і насамперед на створення власних національних застережень проти тотальної русифікації була домінуючою. Російську культуру він, як і багато його сучасників, розглядав як один із чинників на шляху до "європеїзації" української культури.

Під цим кутом зору вагомим є внесок І.Нечуя-Левицького, М.Драгоманова, Б.Грінченка, І.Франка, інших представників української інтелігенції, які гуртувалися у 70-ті, 80-ті, 90-ті роки XIX століття, навколо тодішніх народовських, а згодом радикальних видань, які у той конкретний історичний період приділяли увагу не лише практичним завданням ідейно-естетичних засад рідного письменства, а по суті розпочали гідний подиву шлях по виведенню

української літератури на загальноєвропейський рівень без посередництва, скажімо, тієї ж російської літератури, а швидше всупереч її стандартам і впливам. Можна ще раз наголосити, що Нечуй-Левицький своїми статтями і творами першим спричинив літературні дискусії 70-х, 80-х 90-х рр., у яких взяло участь чимало українських літераторів. І хоч вплив цей був опосередкований, адже саме йому "дісталось" від критичних зауважень М.Драгоманова, І.Франка, першим і чи не найбільше, проте історія показала, що ті засади, які відстоював І.Нечуй-Левицький у розвитку української культури, у власних творах витримали перевірку часом.

Його проза була етапним моментом у літературному процесі другої половини XIX століття, тобто такою, що увібрала в себе або витворила з себе згодом такий літературний еталон, який набув першорядного значення у творах його послідовників і сучасників. Адже досить нагадати, що за п'ятдесятиріччя невтомної праці Нечуй-Левицький написав понад п'ятдесят широкомасштабних творів, які за своїми грандіозними замірами наближалися до задумів бальзаківської "Людської комедії" і створив за влучним визнанням А.Погрібного свою одноосібну художню енциклопедію українського життя. Йому серед українських прозаїків належать і пріоритет у впровадженні позитивістських ідей на вітчизняному літературному ґрунті. Саме він використав можливості досить міцного ґрунту, який створили попередники – Г.Квітка-Основ'яненко, П.Куліш, Марко Вовчок, Д.Мордовець та інші – для нового злету української художньої прози на нових засадах вже наприкінці 60-х, у 70-ті роки. Власне, серед найяскравіших українських літераторів-реалістів, які сповідували позитивістські ідеї, до яких належать передусім Б.Грінченко, Панас Мирний, М.Старицький, М.Павлик, він став одним з найпомітніших вітчизняних літераторів, чий світогляд формувався під впливом ідей позитивістів. "Стимулом" до їх запозичення став, насамперед, підневільний стан української нації. Тут, власне, на нашу думку, криються особливості втілення позитивістських ідей на українському ґрунті.

У позитивістській типології С.Єфремова досить слушно зауважено, що проходячи через етапи загальноєвропейського розвитку та чергування літературних форм у другій половині XIX ст., українське письменство позначене найдужче боротьбою за національну індивідуальність українського народу. Соціологічний метод в літературі, про який пише М.Зеров, у ту епоху був основним для виконання літературою своєї визвольної функції. Подібні проблеми з усією їх глибиною не стояли, скажімо, перед польською літературою.

Отже, сьогодні на часі дедалі глибше вивчення творчості і вкладу у вітчизняну літературу І.Нечуя-Левицького, а його позитивістський контекст цієї проблеми, на наше переконання, залишається досить вагомим і контекстуально близьким до польських позитивістів.

Список використаних джерел та літератури

1. Єфремов С. Загальні уваги до історії українського письменства. Передмова // Історія українського письменства. – Нью-Йорк, 1991, Т.1. – 351 с.
2. Зеров М. Твори у 2-х томах. – К., 1990. – Т. 2. – 246 с.
3. Нечуй-Левицький І. І.С./Л.Н.В. – К., 1907. – Т. 2. – 253 с.
4. Крутікова Н. Творчість І.С. Нечуя-Левицького / статті та матеріали/ – К: Вид-во Акад. наук УРСР, 1961. – 248 с.
5. Kawecka Mirosiawa. Iwan Neczuj-Lewycki a pozytywizm ukraiński. Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze 4-5. – Warszawa, 1992. – 515-522 s.
6. Приходько І.Ф. Українська ідея у творчості І.Нечуя-Левицького. – Львів: Каменяр, 1998. – 70 с.
7. Нечуй-Левицький І.С.Хмари. Повість(Передмова В.Шевчука). – К.: Веселка, 1993. – 375 с.
8. Франко І. Ювілей Івана Левицького (Нечуя). Твори у 50-ти т. – К., 1982, Т.35. – 448 с.
9. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу і ескіз української міфології. – К.: Обереги, 1992. – 86 с.
10. Зеров М. Лекції з історії української літератури. КІУС. – 1977. – 253 с.

Bogdana Gonczarenko. Tworczość Neczula-Lewickiego i tendencje pozytywizmu polskiego.

W artykule autorka analizuje szczegóły tendencji pozytywistycznych w literaturze ukraińskiej i polskiej oraz rolę i miejsce inteligencji polskiej w rozwoju pozytywizmu w Polsce oraz regionie zachodnim Ukrainy.

Bogdana Goncharenko. Netchui Levytsky's Works and Polish Positivism Tendencies.

In this article there are some hot for today questions about Ukrainian-polish culture relations in the context of positivistic Nechuy-Levutsky's views opinion about literature.